

ORTAÖĞRETİMDE SOSYOLOJİ ÖĞRETİMİ

Ibrahim ARSLANOĞLU*

ÖZET

Bu makalede, Türkiye'de Cumhuriyetin başlangıcından beri ortaöğretim kurumları öğretim programlarında sosyoloji dersinin yer alış şekilleri incelenmiş ve bugüne kadar uygulanan sosyoloji öğretim programları üzerinde kısaca durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ortaöğretim, Sosyoloji Öğretimi, Sosyoloji Öğretim Programı, Ders Geçme ve Kredi Sistemi, Sınıf Geçme Uygulaması.

ABSTRACT

In this article, presentation of sociology curriculum and types of sociology teaching curriculums since the establishment of Republic of Turkey were examined.

Keywords: Secondary Education, Sociology Teaching, Sociology Teaching Curriculums, Course Credit System, Class Appraisal System.

GİRİŞ

Bazı sosyologlara göre sosyolojinin kurucusu İslam Tarihçisi ve filozofu İbn Haldun'dur, bazılarına göre ise Fransız pozitivist filozofu Auguste Comte'dur. Bunlardan hangisi sosyolojinin kurucusu kabul edilirse edilsin, sosyolojinin bir bilim olarak Türkiye'ye girişi, Ziya Gökalp vasıtasıyla Fransa'dan olmuştur. O, Fransa'daki Durkheim sosyolojinin yöntemlerini kullanarak Türkiye'deki sosyal sorunları çözmeye çalışmış aynı zamanda gerek ortaöğretimde ve gerekse Darülfünun Edebiyat Fakültesinde sosyoloji dersleri de vermiştir.

Bütün bilimler evrenseldir, fakat sosyal bilimler aynı zamanda ulusalıdır. Çünkü sosyal araştırmalar, bir ulusun üniversite ve araştırma

* Doç. Dr. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilimdalı Öğretim Üyesi

merkezleri gibi ulusal kurumlarında ve o ulusun içinden çıkan sosyal bilimciler tarafından yürütülür. Diğer taraftan eğer sosyal bilimlerin ulusal olma yönü çok ileri götürülürse, diğer ulusların toplumsal hayatlarını anlamamız ve kendi sorunlarımıza farklı yaklaşımlar bulmamız imkansız hale gelir. Sosyal bilimin ulusal yönü; bulgu, teori, kavram ve yöntemlerin uluslararası haberleşme yoluyla iletilmesi ile dengelenmek zorundadır (Aksoy, 2000:217-218).

Diğer taraftan her toplumun sosyal yapısı ve kültürü birbirinden farklıdır. Bu nedenle bir toplumda elde ettiğimiz bulgu ve bilgileri diğer toplumlar için genelleleyemeyiz. İşte sosyal bilimler bu sebeple de ulusaldır.

Sosyoloji öğretimi; aslında öğretim programları, öğretim yöntemleri, öğretmen yetiştirme, bu bilim alanının ortaöğretim ve yükseköğretim programlarında yer alması gibi çok çeşitli yönlerden ele alınabilir. Bu yazıda daha çok Türkiye'de ortaöğretim kurumlarında sosyoloji dersinin başlangıçtan itibaren öğretim programlarında yer alışı şekilleri incelenecek ve kısaca programlar üzerinde durulacaktır.

Esas konuya geçmeden önce liselerde bu dersin yer alışı sürecine nasıl gelindiğine kısaca değinelim. Osmanlılar döneminde örgün eğitim kurumu olan medrese, imparatorluğun gelişmesinde olduğu kadar yıkılmasında da etkili olmuştur. Tanzimat döneminde İmparatorluğun içinde bulunduğu durumdan kurtulması için devlet adamlarınca alınan askeri tedbirler yanında eğitim alanında da yenilikler yapılmış ve Batı tipi okullar açılmıştır.

Bu okulların belirli bir sisteme bağlanması 1869 tarihli Maarif-i Umu-miye Nizamnamesi ile gerçekleşmiştir. Bu Nizamnameye göre yeni kurulan devlet okulları üç kademe halinde belirlenmiştir (Cicioğlu, 1982 13-15):

1. İlköğretim Okulları: Sıbyan mektepleri, İptidai Mektep ve Rüşdiyeler
2. Ortaöğretim Okulları: İdadi ve Sultaniler
3. Yükseköğretim Okulları : Darülfünun ve çeşitli yüksek okullar

Osmanlılar döneminde ilk kez 1910-1911 öğretim yılında Ziya Gökalp Selanik'teki İttihat ve Terakki İdadisinde İçtimaiyat dersleri vermiştir (Tan,1987:167).

Cumhuriyet döneminde sosyoloji dersinin ortaöğretim programlarında yer almasını üç kısma ayırmak mümkündür. Birincisi Cumhuriyetin

başlangıcından kredili sistemin başlangıcı olan 1992 tarihine kadar olan dönem, ikincisi kredili sistemin uygulandığı(1992-1996) yılları arasındaki dönem, üçüncüsü ise, kredili sistemden vazgeçilerek sınıf geçme uygulamasına tekrar döndüğü 1996'dan günümüze kadar olan dönemdir.

1924-1992 YILLARI ARASINDA SOSYOLOJİNİN ORTAÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YER ALIŞ DURUMU

1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiş ve hemen ertesi yıl 1924'de Cumhuriyet yönetiminin ilk lise programında sosyoloji dersi içtimaiyat adı ile lise fen ve edebiyat kollarında lise son sınıflarda haftada ikişer saat olarak yer almıştır (Yücel,1938: 171).

1927 lise haftalık ders tevzi cetvelinde felsefe ve içtimaiyat adlı ders lise son sınıflarda fen kolunda haftada üç saat, edebiyat kollarında ise haftada 6 saattir. Dersin programlarda bu şekilde yer alışı 1935 yılına kadar devam etmiştir (Yücel, 1938:174).

1931 yılına ait lise ders çizelgesinde sosyoloji dersi felsefe ve içtimaiyat adı altında lise 2. Sınıflarda 2 saat lise son sınıflarda ise fen kolunda yine 2 saat edebiyat kollarında ise haftada 6 saat olarak yer almıştır (Cicioğlu,1982:201). Ders çizelgesinde psikoloji dersi bulunmadığı için lise 2. Sınıflardaki felsefe ve içtimaiyat dersinin psikoloji dersi olduğunu düşünüyoruz. Nitekim 1934 programı aşağıda görüleceği gibi bu şekilde düzenlenmiştir.

1934 yılına ait lise ders dağıtım çizelgesinde ise felsefe ve içtimaiyat dersi, lise 2. sınıflarda bulunmamakta onun yerine iki saatlik psikoloji dersi konulmuştur. Lise son sınıflarda ise yine 1931 ders çizelgesinde olduğu gibi fen şubesinde haftada iki saat, edebiyat şubelerinde 6 saat görünmektedir (Yücel,1938:179).

1935 yılında. fen kolunda felsefe dersleri haftada iki saat olduğundan ders yılının birinci yarısında mantık, ikinci yarısında ise sosyoloji dersine zaman ayrılmıştır. Ayrıca her ders için ayrı ayrı program kılavuzları yapılmıştır. Bu kılavuzlardan felsefe dersine ait olanında sosyoloji dersine ilişkin şu bilgiler yer almıştır: "...Sosyoloji dersinde ahlâk ve Türk inkılabının ilkeleri esas alınarak sosyal olaylara yer verilmiştir (Cicioğlu, 1982:202).

1937 yılına ait lise haftalık ders çizelgesinde ders filozofi ve sosyo-

loji adıyla lise son sınıflarda fen kolunda haftada 3 saat, edebiyat kollarında ise haftada 7 saat olarak yer almıştır. Fen kolunda 2 saat sosyoloji, 1 saat mantık, edebiyat kollarında ise 3 saat filozofi, 2 saat mantık, 2 saat sosyoloji şeklinde okutulmuştur (Yücel, 1938:179).

1947-1951 yılları arasındaki lise Haftalık Ders programlarında filozofi ve sosyoloji adıyla lise üçüncü sınıflarda fen kolunda 3 saat, edebiyat kollarında ise 6 saat olarak yer almıştır (Cicioğlu, 1982:204). Fen kolunda bu dersin 1 saati mantık, 2 saati sosyoloji, edebiyat kollarında ise felsefe, mantık ve sosyoloji derslerine 2'er saat ayrıldığı görülmektedir.

1949 yılında 4. Milli Eğitim Şurasında uzun tartışmalar sonunda liselerin öğretim süresi 4 yıla çıkarılma kararı alınmış ancak bu karar 1952 yılında uygulamaya konulabilmiştir. 1952-1955 yılları arasında uygulanan 4 yıllık programında şubelerin ayrımı lise 4. sınıflarda yapılmıştır (Cicioğlu, 1982:205).

1952 lise haftalık ders dağıtım çizelgesinde dersin adı sadece felsefedir ve lise 3. sınıflarda haftada 2 saat, son sınıflarda ise fen kolunda haftada 3 saat, edebiyat kollarında ise haftada 5 saattir. Lise 3. sınıflarda bu derste psikoloji dersi verilmiştir. Son sınıflarda ise fen kolundaki 3 saatin 1 saati mantığa, 2 saati sosyolojiye; edebiyat kolundaki 5 saatin 1 saati mantığa geriye kalan 4 saatin 2 si felsefeye 2 si ise sosyolojiye ayrılmıştır (Cicioğlu, 1982: 206).

1956 yılında liseler tekrar 4 yıldan üç yıla indirilmiş ve dolayısıyla yeni bir program hazırlanmıştır. Böylece liselerde fen ve edebiyat ayrımı lise üçüncü sınıflara alınmış ve fen kollarında haftada 3 saat (mantık-sosyoloji) edebiyat kollarında ise haftada 6 saat (felsefe, sosyoloji, mantık) olarak yer almıştır (Cicioğlu, 1982:206-207).

1956 programı 1957 yılında yeniden ele alınmış ve liselerde kollar ikinci sınıftan itibaren ayrılmaya başlamıştır. 1957 yılı lise haftalık ders çizelgesinde dersin ismi felsefe, mantık ve sosyoloji olmuş ve fen kolu son sınıfta 3 saat, edebiyat kollarında ise 6 saat olarak yer almıştır (Cicioğlu, 1982: 208).

1959 yılında Milletlerarası İktisadi ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin desteği ile modern fen ve matematik programlarının geliştirilmesi çalışmalarına başlanmıştır. Geliştirilen bu program Talim Terbiye Kurulu'nun 7.7.1971 gün ve 208 sayılı kararı ile denenmeye başlanmıştır (Cicioğlu, 1982: 216-217).

1974 yılında toplanan 9. Milli Eğitim Şurası, ortaöğretim alanındaki

yönlendirici programları kabul etmiş ve yükseköğrenime hazırlayan dil ve edebiyat, ekonomi ve sosyal bilimler, matematik-fizik ve tabii bilimler olmak üzere başlıca 4 çeşit program belirlemiştir. Bu programa göre edebiyat ve dil ile ekonomi ve sosyal bilimler bölümlerinde felsefe grubu (felsefe, mantık, sosyoloji ve psikoloji) dersleri 6 saat olarak yer almıştır. Buna karşılık matematik-fizik ve tabii bilimler bölümlerinde ise haftada 3 saat (mantık ve sosyoloji) olarak haftada üç saattir (Cicioğlu, 1982: 212 - 213).

1974-1975 öğretim yılında modern fen ve matematik programları uygulayan liselerde izlenecek haftalık ders dağıtım çizelgesinde sosyoloji dersinin ismine rastlanmamıştır. Sosyoloji dersi adı geçen çizelgede felsefe grubu adı altında lise son sınıflarda matematik ve tabii bilimlerde haftada 3 saat, edebiyat şubelerinde ise 6 saattir (Cicioğlu, 1982: 216-217).

Ülkemizde matematik ve fen alanlarında yetenekli çocukları imkanları en iyi şekilde kullanarak yetiştirmek, ihtiyaç duyulan yüksek düzeydeki bilim ve fen adamlarına kaynaklık etmek amacıyla fen liseleri kurulmuştur. Bu okulların 1975 yılına ait ders çizelgesinde sosyoloji dersi ortak dersler arasında psikoloji-sosyoloji-ekonomi adı ile haftada üç saattir (Cicioğlu, 1982: 217-218).

24 Haziran-4 Temmuz 1974 yılında toplanan IX. Milli Eğitim Şurası'nın konusu;

1. Milli Eğitim sisteminin bütünlüğü içinde programlar
2. Öğrenci akışını düzenleyen kurallar.

Bu şurada Türk milli eğitimin temel ilkeleri belirlenmiş, Türk eğitim sistemi örgün ve yaygın olmak üzere ikiye ayrılmıştır, ortaöğretimin amaç ve görevleri ile birlikte çeşitli programlarda ele alınmış ve yüksek öğretime hazırlayan programlar 4 gruba ayrılmıştır (M.E. Şûraları, 1995: 89):

1. Dil ve Edebiyat
2. Sosyal ve Ekonomik Bilimler
3. Matematik-Fizik
4. Tabii Bilimler

Bu programlardan dil ve edebiyat alanı ile ekonomi ve sosyal bilimlerde felsefe grubu (felsefe, psikoloji, sosyoloji, mantık) dersleri, 11. sınıflarda haftada 6 saat, matematik-fizik ve tabii bilimlerde ise yine aynı

adla (mantık, sosyoloji) olarak haftada 3 saat olarak belirlenmiştir (M.E. Şur. 1995: 90).

Talim Terbiye Kurulu'nun 2.10.1978 tarih ve 276 sayılı kararı ile lise haftalık ders dağımı çizelgesi hazırlanmış buna göre sosyoloji-mantık dersi fen şubelerinde haftada 3 saat edebiyat kollarında ise felsefe-mantık-sosyoloji şeklinde 6 saattir. Yine bu karara göre Modern Fen ve Matematik programı uygulayan liselerde matematik ve tabii bilimler bölümlerinde ise dersin adı felsefe grubu haftada 3 saat, edebiyat şubelerinde ise 6 saattir.

Talim Terbiye Kurulu'nun 12.5.1986 tarih ve 102 sayılı kararı ile lise haftalık ders çizelgesi hazırlanmış bu çizelgede sosyoloji adı bulunmamakta sadece felsefe Grubu Dersleri lise son sınıflarda fen ve matematik alanlarında haftada 3 saat, edebiyat alanlarında ise haftada 6 saattir. Bu durumun kredi ve ders geçme sisteminin uygulandığı 1992 yılına kadar devam ettiğini biliyoruz.

1924 yılında içtimaiyat adıyla lise programlarında bağımsız bir ders olan sosyoloji, 1927 yılından 1934 yılına kadar felsefe ve içtimaiyat adını almış, 1937 yılından 1951 yılına kadar yine felsefe ile birlikte bu kez filozofi ve sosyoloji adını almıştır. 1952'de sosyoloji kaldırılmış ve sadece felsefe olmuştur. 1956 yılında ders fen kollarında sosyoloji mantık, edebiyat kollarında ise felsefe-mantık-sosyoloji olmuştur. Bu durum 1974 yılına kadar devam etmiş bu yılda dersin adı yine değişmiş ve felsefe grubu dersleri olmuştur.

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA SOSYOLOJİ DERSİ

İlköğretime öğretmen yetiştiren ve lise düzeyinde eğitim veren İptidai Darülmuallimat'ın 1924 yılı haftalık ders tevzi cetvelinde içtimaiyat dersi son sınıflarda haftada 2 saat olarak yer almıştır (Yücel, 1938:174).

Kastamonu Darülmuallimin'i 1924 yılında bitiren Tahir Başat'ın diplomasında içtimaiyat dersi bulunmakta, fakat adı geçen öğrencinin diğer derslerden aldığı notlar diplomasında yazılı iken içtimaiyat dersinin notu yazılı değildir (Arslanoğlu, 1998: 45). Bu ders öğretmensizlik yüzünden okutulmamış olabilir, fakat okut programında böyle bir dersin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum iki kaynakta yazılı olduğuna göre bu dersin öğretmen okullu programında da yer aldığı kesinlik kazanmış olmalıdır.

Öğretim süresi 4 yıl olan Darülmualliminler, 1924-1925 öğretim yılından itibaren 5 yıla çıkarılmış ve adları muallim mektepleri olarak değiştirilmiştir (Kastamonu İl Yıllığı, 1973:134). 1924-25 Muallim mektepleri öğretim programında sosyoloji dersi içtimaiyat adıyla 5. sınıflarda haftada iki saat olarak yer almıştır (Akyüz, 1999:330).

1931 yılına ait muallim mektepleri ders tevzi cetvelinde sosyoloji dersi, terbiye- ruhiyat ve içtimaiyat ders üçlüsünün içinde 4. sınıflarda üç saat, 5. sınıflarda ise haftada altı saat olarak yer almıştır (Binbaşoğlu, 1995:480). Burada sosyoloji dersinin eğitim bilimi ve psikoloji ile birlikte mütalaa edildiği görülmektedir.

1932-1933 ders yılında muallim mekteplerinin öğretim süresi 6 yıla çıkarılmış, ilk üç yıl, ilk devre sayılarak bu devrede ortaokul programları, son üç yıl mesleki devre sayılarak yeni bir program hazırlanmıştır. Bu tarihten itibaren ortaokul kısmına öğrenci alınmamış ve doğrudan ortaokul mezunları muallim mekteplerine alınarak yetiştirilmiştir (Akyüz, 1999:330).

1937 yılı muallim mektepleri haftalık ders dağıtım cetvelinde sosyoloji dersi üçüncü sınıflarda haftada iki saat bağımsız bir ders olarak yer almıştır (Yücel, 1938:221-223).

17.4.1940 tarih ve 3803 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri açılmış ve daha önce açılmış olan Köy Muallim Mektepleri Köy Enstitülerine çevrilmiştir. Bu okulların öğretim süresi beş yıldır ve bu okullara alınacak öğrencilerin köy ilkokullarını bitiren kişiler olmaları şarttı (Cicioğlu, 1982: 303- 304).

Köy Enstitülerinin kurulduğu tarih olan 1940 yılından 1943 yılına kadar her enstitü, öğretim programını kendisi yapmıştır. Talim Terbiye Dairesinin 75 sayılı kararla kabul ettiği ortak öğretim programı 4.5.1943 tarihinde Milli Eğitim Bakanı H. Ali Yücel'in onayı ile yürürlüğe girmiştir (Şeren, 1982:55).

Bu programa göre Köy Enstitülerinde dersler: 1. Kültür Dersleri 2. Ziraat Dersleri ve Çalışmaları 3. Teknik Dersler ve Çalışmaları olmak üzere üçe ayrılıyordu. Kültür dersleri arasında 16. sırada yer alan Öğretmenlik Bilgisi adı altında a) Toplum bilimi b) İş eğitimi c) Çocuk ruh bilimi d) İş eğitimi tarihi e) Öğretim metodu ve tatbikat adlı dersler bulunmaktadır (Şeren, 1982: 52-53).

Köy Enstitüsü Ders Dağıtım Çizelgesinde öğretmenlik bilgisi dersleri 4. sınıfta 2 saat, 5. sınıfta 6 saat olarak gösterilmiştir. Öğretmenlik Bil-

gisi adı altında 1. Toplum bilim 2. İş eğitimi 3. Çocuk ruh bilimi 4. İş eğitim tarihi 5. Öğretim metodu ve tatbikat gibi 5 çeşit ders okutulmuştur. Görüldüğü gibi Köy Enstitülerinde toplum bilim dersi öğretmenlik meslek dersleri arasında sayılmış ve bu derse kaç saat ayrıldığı açıkça belirtilmemiştir.

Bu program 1947 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Talim Terbiye Kurlunun 405 sayılı ve 10.10.1947 tarihli kararı ve Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirel'in oluru ile yürürlüğe girmiştir. Bu iki program arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır (Şeren,1982: 55). Konumuz açısından en önemli değişiklik, 1947 programında toplumbilim dersinin köy Enstitüsü programlarından kaldırılmış olmasıdır (Tan,1987). Bu program 1952 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Şeren,1982: 55).

1952–1953 öğretim yılında, önce öğretmen okulları ile köy enstitülerinin programları birleştirildi, sonra 27.1.1954 tarihli ve 6234 sayılı yasa ile köy enstitüleri ile öğretmen okulları "İlköğretmen Okulları" adını aldılar (MEB Öğretm. Okul. Gn. Md.lüğü Yıllığı 1970–1971: 41). Böylece Köy Enstitüleri kapatılmış oldu ve bu öğretim yılında yeni bir program hazırlandı.

1952–1953 Öğretmen Okulları ve Köy Enstitü Programında; sosyoloji dersi bulunmamaktadır. Onun yerine A Tipi (İlkokul üzerine erkek) Köy Enstitüleri, B Tipi (İlkokul üzerine 6 sınıflı kız) Köy Enstitüleri ile C tipi (Ortaokul üzerine 3 sınıflı şehir erkek) Öğretmen Okulu, Ç Tipi (Ortaokul üzerine 3 sınıflı şehir kızı) Öğretmen Okulları ve D1 Tipi (Ortaokul üzerine 3 sınıflı) İstanbul Öğretmen Okulu Özel Müzik Şubesi, D2 Tipi (Ortaokul üzerine 3 sınıflı) İstanbul Öğretmen Okulu Özel Resim–İş Şubesi'nde 5. Sınıflarda haftada 1 saat, 6. Sınıflarda ise haftada 2 saat eğitim sosyolojisi dersi yer almıştır.(Öğretmen Okul. ve Köy Ens. Programı,1953).

1956–1970 yılları arasında İlköğretmen okulları Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesine göre lise 2. Sınıflarda meslek dersleri arasında 1 saatlik sosyoloji dersi ile yine meslek dersleri arasında 3.Sınıflarda 2 saatlik bir eğitim sosyolojisi dersi bulunuyordu (Arslanoğlu,1998:129–130).

Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü'nün 17 Aralık 1969 gün ve 320.2/212–19516 sayılı yasası ve Bakanlık Makamı'nın 17.12.1969 gün ve 19517 sayılı oluru ve Talim Terbiye Kurulu'nun 18 Mart 1970 tarih ve 44 sayılı kararı ile İlköğretmen Okullarının ilkokul üzerine 7 yıllık, ortaokul üzerine 4 yıllık öğretim vermeleri kararlaştırılmıştır.

Buna göre üç yıllık ilköğretmen okulları programda olmayan felsefe dersleri 4 yıllık ilköğretmen okulları programında yer almıştır. Bu derse fen şubelerinde sosyoloji–mantık olarak son sınıfta haftada üç saat, edebiyat şubelerinde ise 6 saat, (felsefe–mantık–sosyoloji) olarak yer verilmiştir. Bunun dışında gerek fen şubesi ve gerekse edebiyat şubelerinin son sınıflarında iki saatlik bir eğitim sosyolojisi dersi de bulunuyordu (Arslanoğlu,1998). Bu durum, ilköğretmen okullarının kapandığı 1976–1977 öğretim yılına kadar devam etmiştir.

1973–1974 yılında açılan Öğretmen liselerinde ise program tamamen lise programının aynısı idi. Sadece liselerde seçmeli olan resim ve müzik dersleri öğretmen liselerinde zorunlu dersler arasında yer alıyordu. Bu liselerde öğretmenlikle ilgili hemen hiçbir ders verilmiyordu. Şu andaki durum biraz karışık, bu okullar her ne kadar öğretmen adını taşıyorsa da meslek lisesi kabul edilmemekte, sadece öğrenci eğitim fakültesini seçerse kendisine ilave puan verilmektedir. Buna rağmen öğretmenlik bilgisi dersleri verilmektedir. Bunun doğru olmadığı kanısındayız. Çünkü öğretmen liselerini bitiren öğrenciler genel liselerin ilgili bölümlerinin haklarına sahip oldukları gibi eğitim fakültelerine gittikleri takdirde zaten burada öğretmenlik meslek bilgisi dersleri almak zorundadırlar. Eğer eğitim fakülteleri dışında bir başka fakülteye giderlerse zaten bu derslere gerek kalmayacaktır. Her iki halde de bu dersler gereksiz görülebilir.

1924–1986 yılları arasında, liselerle birlikte Muallim Mektepleri, 1947 yılında programdan çıkarılıncaya kadar Köy Enstitüleri ve Ticaret Liselerinde sosyoloji dersi verilmiştir.

1986–1987 öğretim yılında sosyoloji dersi liselerle birlikte İmam–Hatip Lisesi, Öğretmen Lisesi, Beden Eğitimi ve Spor Lisesi ile Teknik Liselerde zorunlu ders olarak okutulurken, Ticaret ve Turizm Meslek Liseleri ile Sekreterlik Liseleri ve Sağlık Meslek Liseleri programlarında yer almamıştır (Tan,1987: 182). Bu durum, ders geçme ve kredi sisteminin uygulamaya konulduğu 1992–1993 öğretim yılına kadar devam etmiştir.

DERS GEÇME VE KREDİ UYGULAMASINDA SOSYOLOJİ DERSİ

Talim Terbiye Kurulu'nun 7.9.1992 tarih ve 271 sayılı kararı ile lise-yi bitirme alanları şöyle belirlenmiştir (Ders Geçme. ve Kredi Uygulama. Kılavuzu,1992:1–2):

1. Fen Bilimleri Alanı

2. Sosyal Bilimler Alanı
3. Sanat Alanı
4. Spor Alanı
5. Türkçe–Matematik Alanı
6. Yabancı Dil Alanı
7. Genel kültür Alanı

Ders geçme ve kredi uygulamasında bir öğrencinin liseyi bitirebilmesi için en az 144 kredi alması gerekir. Toplam 144 kredi, 6 döneme göre her dönem için ortalama 24 kredidir. Öğrenci her dönemde en çok 30 kredi/sat ders alabilecektir. En az 144 krediyi tamamlayan öğrencinin hangi alanda liseyi bitirdiği; aldığı ve başardığı seçmeli derslere göre belirlenir. En fazla kredinin alındığı alan diploma alanıdır. Liseyi bitirdiği alan öğrencinin diplomasına yazılır (Tebliğler Dergisi, 2368).

Mezun olma şartlarını taşıyan öğrencinin seçmeli derslerden aldığı toplam kredinin en az 1/3'lük krediye ait dersler, hangi alana uyuyorsa öğrenciye o alana ait diploma, bu oranın hiçbirine uymaması halinde ise öğrenciye genel kültür alanı diploması verilir (Tebliğler Dergisi, 2368).

Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan Liselerin ders dağıtım çizelgelerinde sadece Sosyal Bilimler Alanı ile Spor Alanlarında sosyoloji dersi 1–2 şeklinde haftada 3'er saatlik zorunlu dersler arasındadır. Bunların dışında Fen bilimleri, Sanat, Türkçe–Matematik, Yabancı Dil alanlarında sosyoloji dersi seçmeli dersler arasında sosyoloji 1–2 şeklinde ve 3'er saatlik 2 ders olarak yer almıştır (Tebliğler Dergisi, 2368).

Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan ve Bir kısım derslerin Öğretimini Yabancı Dille Yapan Resmi ve Özel Liselerde de uygulama aynı yönde olmuştur (Tebliğler Dergisi, 2368).

Bu dönemde Fen liselerinde sosyoloji 1–2 şeklinde seçmeli ve 2'er kredilik 2 derstir (Tebliğler Dergisi, 2368).

Yine Kredi Yönetmeliğini uygulayan Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Resim ve Müzik bölümlerine ait programda sosyoloji dersi seçmeli dersler arasında ve sosyoloji 1–2 olarak yer almıştır ve dersin kredi sayısı üçtür (Tebliğler Dergisi, 2368).

Ağırlıklı Yabancı Dil Programı uygulayan liselere ait ders dağıtım çizelgelerinde sosyoloji dersi seçmeli dersler arasında sosyoloji 1–2 adıyla yer almakta ve dersin kredi sayısı üçtür (Tebliğler Dergisi, 2390).

Meslek liselerinden Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan

gerek Anadolu İmam–Hatip ve gerekse İmam–Hatip liselerine ait ders dağıtım çizelgelerinde sosyoloji dersi seçmeli dersler arasında ve sosyoloji 1–2 şeklinde yer almıştır (Tebliğler Dergisi, 2368).

Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulamış olan Anadolu Öğretmen Liselerine ait ders dağıtım çizelgesinde sosyoloji dersi II. Grup Seçmeli Dersler arasında sosyoloji 1–2 adıyla ve haftada üç kredi olarak yer almıştır (Tebliğler Dergisi, 2372).

Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan Anadolu Ticaret Meslek ve Ticaret Meslek Liseleri ve Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerine ait ders dağıtım çizelgesinde sosyoloji dersi Seçmeli Genel Bilgi Dersleri arasında sosyoloji 1–2 adıyla yer almıştır. Dersin haftalık kredi sayısı 3'erdır (Tebliğler Dergisi, 2390).

Ders geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan Anadolu Basın, Yayın, Reklamcılık Meslek Liseleri, Anadolu Sekreterlik Meslek Liseleri ve Anadolu Mahalli İdareler Meslek Liselerine ait ders dağıtım çizelgesinde sosyoloji dersi Seçmeli Genel Bilgi dersleri arasında sosyoloji 1–2 adıyla ve haftada üç kredi olarak yer almıştır (Tebliğler Dergisi, 2390).

Ders geçme ve kredi sisteminin uygulandığı 1992–1996 yılları arasında sosyoloji dersi sosyal bilimler ve spor alanlarında zorunlu buna karşılık diğer alanlar ile meslek liselerinde seçmeli olarak yer almış ve böylece sosyoloji dersi meslek liselerine yaygınlaştırılmıştır. Ancak uygulamada öğrencilerin bu dersi ne kadar seçtiğini veya okul yönetimlerinin bunları ne derece uygulamaya geçirdiğini bilmiyoruz.

SINIF GEÇME UYGULAMASINDA SOSYOLOJİ DERSİ

1996–1997 öğretim yılında ders geçme ve kredi sisteminden vazgeçilerek sınıf geçme sistemine yeniden dönülmüş ve ortaöğretim kurumları ders dağıtım çizelgelerinde dersler 4 kategoriye ayrılmıştır (Tebliğler Dergisi, 2455):

1. Ortak Genel Kültür Dersleri
2. Alan Dersleri
3. Alan Seçmeli Dersleri
4. Seçmeli Dersler olarak

1996–1997 öğretim yılında başlayan ve günümüze kadar gelen uygulamada ise sosyoloji dersinin lise programlarında yer alışı şu şekilde olmuştur

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme Yönetmeliğini Uygulayan Ortaöğretim kurumlarından liselerin Fen Bilimleri, Türkçe–Matematik, Yabancı Dil, Sanat(Resim ve Müzik), Spor Alanları ile Fen liselerinin haftalık ders dağıtım çizelgesinde 11. Sınıflarda sosyoloji dersi, Felsefe Grubu adı altında ve Ortak Genel kültür Dersleri arasında ve haftada 2 saat olarak yer almıştır (Tebliğler Dergisi, 2455).

Sosyal bilimler alanında ise, 11.sınıflarda alan dersleri arasında diğer felsefe derslerinden bağımsız olarak haftada 2 saatlik zorunlu sosyoloji dersi bulunmakta idi. Bundan başka Fen Bilimleri, Türkçe–Matematik, Yabancı Dil, Sanat (Resim ve Müzik), Spor Alanları ile Fen liselerinde alan seçmeli dersler arasında X1. Sınıflarda seçmeli 2 saatlik sosyoloji dersi vardı (Tebliğler Dergisi, 2455).

Yine Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri ile Anadolu liseleri ve yabancı dil ağırlıklı liseler ve Anadolu Öğretmen liselerinde ise bu dersin durumu genel liselerdeki ilgili bölümlerle aynıdır. Fakat Öğretmen liselerinde ayrıca spor alanı hariç diğer alanlarda alan seçmeli dersler arasında 2 saatlik eğitim sosyolojisi dersi bulunmaktadır (Tebliğler Dergisi, 2455).

Anadolu İmam–Hatip Liseleri ile İmam–Hatip liselerinin haftalık ders çizelgesinde 7. Sınıflarında alan/bölüm seçmeli dersleri arasında 2 saatlik sosyoloji dersi yer almıştır

1996 lise ders dağıtım çizelgelerinde sosyoloji dersi, liselerin sosyal bilimler alanlarında alan zorunlu dersi iken diğer alanlarda ortak genel kültür dersleri arasında yer alan felsefe grubu dersleri adı altında yine zorunlu bir dersti.

MEB Talim Tersiye Kurulu Başkanlığı 19.8.1998 tarih ve 174 sayılı kararla Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumlarının 9.10.11 ve 12. Sınıflarına ait Haftalık Ders Çizelgesini kabul etmiştir. Buna göre Liselerin sosyal bilimler alanında alan dersleri arasında 2 saatlik zorunlu sosyoloji dersi bulunmaktadır. Bunun dışında Fen Bilimleri, Türkçe–Matematik, Yabancı Dil, Sanat (Resim ve Müzik) ve Spor alanları ile fen liselerinin alan seçmeli dersleri arasında 2 saatlik sosyoloji dersi bulunmaktadır (Tebliğler Dergisi, 2492).

Güzel Sanatlar Liseleri ile Anadolu Liseleri ve Yabancı Dil Ağırlıklı Liseler ve Anadolu Öğretmen Liselerinde bu dersin durumu genel liselerin ilgili bölümleri ile aynıdır. Ancak Öğretmen liselerinin bütün alanlarında alan seçmeli dersler arasında XI. sınıflarda bir de 2 saatlik eğitim sosyoloji dersi vardır (Tebliğler Derg.,2492).

Meslek liselerinin hemen hepsinde sosyoloji dersi programda yer almazken, Anadolu İmam–Hatip Liseleri ile İmam–Hatip Liselerinde alan dersleri arasında X1. Sınıflarda 2 saatlik zorunlu sosyoloji dersi bulunmaktadır.

Ders geçme ve kredili sistemden sınıf geçme uygulamasına dönüldüğü 1996–1997 öğretim yılında İmam–Hatip liselerinde alan seçmeli dersler arasında bulunan sosyoloji dersi 1998–1999 öğretim yılında yeniden hazırlanan ders dağıtım çizelgesinde zorunlu alan dersleri arasında yer almıştır.

1996 yılında ortaöğretim okulları ders dağıtım çizelgelerinde liselerin sosyal alanları hariç diğer alanlarında ortak genel kültür dersleri arasında felsefe grubu adı altında zorunlu olan sosyoloji dersi 1998 ders dağıtım çizelgelerinde zorunlu ders olmaktan çıkarılmış ve seçmeli alan dersleri arasında yer almıştır. Meslek liselerinden İmam–Hatip liselerinde ise 1996 ders dağıtım çizelgesinde alan seçmeli derslerinden olan sosyoloji, 1998 ders dağıtım çizelgesinde zorunlu alan dersleri arasına alınmıştır. Buna karşılık diğer bütün meslek liselerinin her iki ders dağıtım çizelgesinde de sosyoloji dersi yer almamıştır

SOSYOLOJİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Bir ders veya kurs planlandığında yapılması gereken ilk iş amaçların belirlenmesidir. Amaçlar, öğrencilere kazandırmak istediğimiz bilgi, beceri ve tutumları ifade ederler. Yapılacak eğitim–öğretim faaliyetleri sonunda amaçların başkaları tarafından gözlenebilen davranışlara dönüştürmesi gerekir. Ancak o zaman amaçların gerçekleşmesinden söz edilebilir.

Eğitim amaçlarını genelden özele soyuttan somuta şu şekilde sınıflandırabiliriz (Tekin,1982:8):

1. Eğitimin Genel Amaçları
2. Belli Bir Okul Tipinin Amaçları
3. Derslerin Amaçları
4. Ünite veya Konuların Amaçları

Eğitimde amaç analizi yaklaşımı yenidir ve bu yaklaşım öğretmenleri, ders kitabı yazarlarını, öğretmen yetiştiren kurumlarda çalışan öğretim elemanlarını ve çeşitli meslek mensuplarını ilgilendirmektedir. Amaçların analizi ile kalite kontrol amaçlanır. Yani mevcut koşullar için

de amaçların ne derece gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılır ve bu devamlı olarak değerlendirilir (Varış,1978:147).

Amaçların sınıflandırılmasında en alttan başlarsak, bir dersle ilgili bütün ünite ve konuların amaçları gerçekleşirse bir dersin amaçları gerçekleşmiş olur. Bütün derslerin amaçları gerçekleşirse bir okul tipinin amaçları gerçekleşmiş olur. Bütün okulların amaçları gerçekleşirse sonuçta eğitimin genel amaçları gerçekleşmiş olur.

Eğitimin genel amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol etmek son derece zordur. Ancak bugün ülkemizin ihtiyacı olan insan tipini yetiştiremediğimize göre bu amaçların genel olarak gerçekleşmediği söylenebilir. Günümüzde mesleğinin gerekli bilgi ve becerilerine sahip ve toplumun beklediği doğru davranışları gösterebilen yeterli sayıda insanları yetiştiremediğimizi sanıyoruz. Çünkü gün geçmiyor ki, basın-yayın organlarında yolsuzluk ve bankaların içini boşaltma haberleri yer almasın.

Diğer taraftan ilköğretimden üniversiteye kadar eğitim kuruluşlarına gittiğimizde genellikle çevrenin korunamadığını, sıraların ve duvarların öğrenciler tarafından çirkin biçimde kirletildiğini, yasaya rağmen bazı fakültelerde sınıflarda bile sigara içildiğini ve bunun bazı yönetici ve öğretim elemanlarınca bir problem olarak algılanmadığına şahit oluyoruz. Geriye sadece kafalara teorik bilgilerin yığılması kalmakta ve olumlu davranış değişikliği anlamındaki eğitim, uygulamada fazlaca yer almaktadır.

Bir konunun amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini bunların davranışlara dönüşüp dönüşmediğinden anlayabiliriz. Okulun amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini ise bu okul mezunlarının serbest piyasada iş bulup bulamamalarında görebiliriz. Ancak bunu Türkiye gibi hala kamuya memur yetiştiren bir sistemde denetlemek zor olsa gerektir. Bilindiği gibi eğitim fakültesi mezunu öğretmen adayları çoğunlukla Milli Eğitim Bakanlığında görev almakta buna karşılık özel okullarda çalışan öğretmen adaylarının sayıları oldukça sınırlıdır.

Şimdi bugüne kadar uygulanan ortaöğretim sosyoloji programları üzerinde kısaca duralım.

Sosyolojinin İçtimaiyat adıyla 1924 ortaöğretim programına alınmasının gerekçesi Lise Müfredat Programı Esbab-ı Mucibe-i Layihasında şöyle ifade edilmiştir:"Eski felsefe programı ile bu programın farkının içtimaiyat dersinin eklenmesi olmuştur. 11. sınıflarda edebiyat şubesinde

felsefi konular çerçevesinde çeşitli meselelerin öğretilmesine gerek görülmüştür. Öğrencilerin toplumsal sorunlar üzerinde düşünceleri, onların toplumun birey üzerindeki etkilerini bilmesi ve evrim hakkında fikir edinmesi gerekli görülmüştür. Hukuksal ve ekonomik sorunların birbirleriyle ilişkisi gösterilerek bunların birer toplumsal kurum olmaları nedeniyle birbirlerine olan etkileri ve gelişme evrelerinin öğretimi hazırlanmıştır (Beydoğan,1988:28).

1924 programının muhtevası; iktisat sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, din, sanat ve toplum ilişkileri konularını kapsar. Atatürk İlkeleri henüz hazırlanmadığı için bu programda yer almamıştır. Program, 1920 yılında Fransız Eğitim Bakanlığının Fransız öğretmen okulları için hazırladığı programdan örnek alınarak yapılmıştır (Tan,1987:171).

1935 yılında gerek muallim mekteplerinde ve gerekse lise programında dersin adı, programın dili, amaçları değişmiştir. İçtimaiyat, sosyoloji olmuş ve sosyoloji okutmanın amaçları şöyle belirlenmiştir (Beydoğan,1988:11):

1. Gençleri sosyal vakıalar üzerinde düşünmeye ve bunlar arasındaki ilgileri araştırmaya alıştırmaktır.

2. Gençleri Türk Devriminin amaç bildiği ideallerin fikri temellerini kavrayacak hale getirmek ve böylece Türk sosyetesinin gelişmesine yarayacak işler yapacak yurttaşlar olarak yetiştirmektir.

Bu programda gençler artık 1924 programında olduğu gibi sadece toplumsal olgular üzerinde düşünmeye değil, bu konularda tavır takınmaya da yöneltilmekte ve şöyle denilmektedir: "...Öğretmenler içtimaiyat kitabının her bahsinde hadiselerin tarihi akışı üzerinde durarak ve talebenin tarih derslerinden edindiği bilgilerden yararlanarak bugünkü duruma geçeceği ve orta kısımda yurt bilgisinden elde ettiği bilgi ve kanaatleri bu ilmin verileriyle kuvvetlendirmiş olmalıdır." Programda sosyoloji dersi kendine özgü şekilde değil daha çok felsefe dersinden beklenen amaçlar doğrultusunda bir muhtevaya yer verildiği görülmektedir (Beydoğan,1988:51).

1935 programında sendikacılık, kooperatifçilik, sanayileşme, kabotaj ve demiryolu, tekellilik, bankacılık, özel mülkiyet, devletçilik, aile hukuku, kadın erkek eşitliği, dil-kültür-ideal birliği, sosyal yardım, ulusal egemenlik, cumhuriyet, laiklik, gibi konular ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Ayrıca öğretmenden bu gibi ilkelerin doğruluğunu, verimini, faydalarını, önemini göstermesi istenmiştir (Tan,1987:173).

1942 yılında hem programın dili öz Türkçeleşmiş hem de düzeni değiştirilmiştir. Eski programlarda yer alan siyaset ve devlet konuları başa, ekonomi ve toplumbilim konuları sona alınmıştır. Her konunun sonuna Atatürk ilkeleri ile ilgili konular yerleştirilmiştir. İlk program ile bu program arasındaki en önemli benzerlik, hukuk, siyaset bilimi, tarih vb. alanların başlıklarının hala toplumbilim konuları olarak anlaşılmasında oluşudur (Tan, 1987:173).

15-21 Şubat 1943 yılında toplanan II. Milli Eğitim Şurası'nda, Okullarda ahlak terbiyesinin geliştirilmesi adlı I. Gündem maddesinin 4 alt maddesinde, sosyoloji ders programı, şu şekilde ele alınmıştır: Ortaöğretim kurumlarındaki sosyoloji ve ahlak dersleri programının bahse mevzu prensipler bakımından incelenmesi (MEB Şurular, 1995:23).

Sosyoloji öğretiminde başlangıçtan 1945'lere kadar Fransız metod ve anlayışına bağlı kalan teorik sosyoloji ve onun savunucusu olan Ziya Gökalp etkili olmuştur. Daha sonra sosyoloji biliminin gelişmesi üzerine A.B.D'de ve İngiltere'de ortaya çıkan ampirik anlayış ülkemizde de sosyolojinin içerik ve amaçlarını etkilemiştir (Beydoğan, 1988:29).

1952 programı yeni bir programdır. Burada üç ana bölüm cemiyet olayları, sivilere kadar cemiyetler ve ilerlemiş cemiyetler başlıklarını taşımaktadır. Programın toplumbilim anlayışı da değişiktir. Toplumbilimin başlı başına bir bilim olma özelliği, sosyolojinin bölümleri ve sosyoloji okutmanın bize kazandıracığı bilgilere ayrı ayrı alt bölümler halinde yer verilmiştir. İlk kez sosyal yaptırım ve değer hükmü gibi kavramlara rastlanmaktadır (Tan, 1987:173).

1956 programı bir yıl uygulandıktan sonra 1957 yılında yeniden ele alınmıştır. Bu programda önemli bir değişiklik liselerde 1952-1956 yılları arasında dördüncü sınıfta ayrılan fen ve edebiyat şubeleri 1956-1957 öğretim yılından itibaren ikinci sınıftan ayrılmaya başlamıştır (Cicioğlu, 1982:207).

1957 programının içeriği 10 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla şu konuları içermektedir (Erdem, 1978:4-5):

1. Sosyolojinin Alanı
2. Sosyolojinin Bölümleri
3. İkel ve Toprağa Yerleşmiş Toplumlar
4. Millet
5. Devlet

6. Din ve Laiklik
7. Aile
8. Ahlak ve Hukuk
9. Ekonomi
10. Kültür ve Uygarlık

1957 yılına ait programda sosyoloji dersinin muhtevası üzerinde durulmuş olup programın amaç, yöntem, teknik ve gereçlerin neler olduğu hakkında herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir (Beydoğan, 1988:52). Oysa bir öğretim programı hazırlanırken yapılması gereken ilk iş, amaçların belirlenmesidir. Amaçlar eğitim-öğretim faaliyetleri sonunda hangi davranış değişikliklerini gerçekleştireceğimizi gösterir. Amaçların gerçekleştirilmesinde ise muhteva kadar kullanılan öğretim yöntemleri ve araç-gereç de o kadar önemlidir.

1976 sosyoloji programında dersin amaçları arasında sosyoloji alanını tanıtanın yanı sıra öğrencilere "Türk Milletinin sosyal ve kültürel mirasını kavramalarına imkan ve zemin hazırlamak" da yer almaktadır. Öğretmenlere de "milli birlik ve beraberliğin dil, kültür ve ölümlü birliğiyle sıkı ilişkisine temas etmeleri, sosyal olayların tarihsel oluşumuna da dikkat çekerek öğrencilerin diğer derslerden elde ettiği bilgilerden faydalanarak, sosyolojinin verileriyle bilgilerinin genişletilmesine yer vermeleri istenmektedir (Beydoğan, 1988:45-46).

1976 programı dört bölümden oluşmaktadır (Kurtkan, 1976:3-6):

1. Sosyolojinin Alanı
2. Sosyal Yapı
3. Sosyal Değişme
4. Tatbiki Sosyolojiden Örnekler

Mine Tan (1987:102-104)'a göre toplum bilimsel çerçevenin ve Anglo-Sakson sosyolojiye giriş derslerinin içeriğine benzerliği açıkça göze çarpan ilk sosyoloji programı 1976 tarihlidir. Bu programın 1935 programında tek farkı Atatürk ilke ve inkılaplarına dolaylı veya dolaysız hiçbir gönderme yapmamasıdır.

1976 sosyoloji programı iki yıl uygulamada kaldıktan sonra Talim Terbiye Kurulunun 15.5.1978 tarih ve 180 sayılı kararıyla yürürlükten kaldırılarak 1957 programına geri dönmüştür. Fakat yine Talim Terbiye Kurulunun 15.4.1980 gün ve 40 sayılı kararı ile bu programın uygu-

lamasından da vazgeçilerek tekrar 1976 programına dönmüştür (Tebliğler Dergisi, 43/2062).

1986 yılına gelindiğinde amaç, muhteva, metot ve teknikler açısından yeniden ele alınan sosyoloji öğretim programı, 1976 programının amaçlarını kapsayan yeni bir program olarak geliştirilmiştir. Ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme ve değişmelerini, bu yapı içinde yer alan bireyin üzerine düşen roller ve beklentiler hesaba katılarak, devletin uzak hedefleri, milli eğitimin genel amaçları doğrultusunda geliştirilmiştir (Beydoğan,1988:54). Bu programa öğretme-öğrenme açısından bakıldığı görülmektedir. Çünkü bir öğretme-öğrenme sisteminde yer alması gereken öğelere bu programda yer verildiği görülmektedir.

1986 programı üç bölümden oluşmaktadır (Nirun,1986:IV-VIII):

1. SOSYOLOJİNİN ALANI VE METODLARI

1.Sosyolojinin Konusu 2. Niçin sosyoloji Okuyoruz 3. Sosyolojinin Diğer bilimlerle İlişkisi 4. Sosyolojide Metot ve Araştırma Teknikleri 5. Sosyolojinin Tanımı

2. SOSYAL YAPI

1. Sosyal Yapı ve Sosyal İlişkiler 2. Sosyal Gruplar 3. Sosyal Tabakalaşma 4. Kültür ve Sosyal Kurumlar 5. Kültürel Unsurlar Açısından Temel Sosyal Kurumlar 6. Türk Kültürünün Genel nitelikleri

3. SOSYAL DEĞİŞME

1. Sosyal Değişme İle İlgili Kavramlar
2. Sosyal Değişmeyi Etkileyen Faktörler
3. Sosyal Değişme Tipleri
4. Sosyal Gelişme.

1986 programının amaçları cemiyetin bütünlüğü hakkında çok sevepli yaklaşımla objektif bir görüş sağlamak, sosyal hayatı değişen yönleriyle kavramak, sosyal ilişkilerde uyumun önemini kavramak, Türk milletinin sosyal ve kültürel mirasını tanımak, diğer toplumların sosyal kültürel yapılarını tanımak, kültür unsurları arasındaki ilişkiyi kavramak ve bu doğrultuda milli birlik etrafında kenetlenmek şeklinde belirtilmiştir. Bu programın bir özelliği de Atatürkçü düşünce sisteminin ders konusu haline getirilmiş olmasıdır.

1986 programının en belirgin özelliği, Atatürk ilke ve inkılaplarına değişik şekilde yer vermiş olmasıdır. 1935 ve 1942 programları devrimleri teker teker sayarak bunların açıklanmasını istedikleri halde bu program Atatürkçü düşüncenin özelliklerini saptayarak bunları ders konuları haline getirmiştir(Tan,1987174-175).

Bu programda Atatürkçülükle ilgili konular şu başlıklar altında yer almıştır (Nirun,1986:59-156):

II: Bölüm olan Sosyal Yapıda Millet başlığı altında; şu alt başlıklar yer almıştır:

1. Atatürkçü düşüncede millet anlayışı,
2. Atatürkçü düşünce sisteminde milliyetçilik
3. Atatürkçü düşüncede sosyal kültürel milli güç

Ayrıca Temel Sosyal Kurumlarla ilgili olan alt başlıklar şunlardır:

1. Aile konusunda; Atatürkçü düşüncede kadının Türk toplumundaki yeri.
2. Din konusunda; Atatürkçü düşüncede laiklik kavramı.
3. Ekonomi konusunda; Türklere ekonomik düzen ve Atatürk'ün görüşleri
4. Siyaset konusunda; Atatürkçü düşüncede insanın yeri, Atatürkçü düşünce sistemi,

Atatürkçü Düşünce Sisteminin Diğer sistemlerle Mukayesesi.

III. Bölüm Sosyal Değişmede, sosyal gelişme başlığında; Atatürkçü düşüncede dayanışmanın toplum hayatındaki önemi, alt başlığı bulunmaktadır.

Yine bu programda Türk kültürünün genel nitelikleri ele alınmış ve bunun özellikleri şöyle sıralanmıştır:

- A. Devamlılık ve yaygınlık
- B. Demokrasiye açık dlmak
- C. Teşkilatçılığa elverişli dlmak
- D. Adaleti yerleştirmek ve yaymak
- E. Maddi ve manevi fedakârlık

Liselerde ders geçme ve kredi sisteminin uygulandığı 1992-1996 yılları arasında sosyoloji dersi sadece liselerin sosyal bilimler alanında

sosyoloji 1-2 şeklinde haftalık 3'er saatlik zorunlu dersler arasında diğer alanlarda ise sadece seçmeli dersler arasında yer almıştır.

Bu dönemde Talim ve Terbiye Kurulunun 6.1.1986 tarih ve 2 sayılı kararı ile kabul edilip 10.3.1986 tarih ve 2206 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan sosyoloji programı esas alınarak uygulanmıştır. Bu programa göre sosyoloji I ve Sosyoloji II'nin muhtevası şu şekilde belirlenmiştir (Ders Geç. Kredi Uygu. Kılavuzu,1992:147):

SOSYOLOJİ I.

1. Sosyolojinin Alanı ve Metodları
2. Sosyal Yapı (Sosyal Yapı ve Sosyal İlişkiler, Sosyal Gruplar, Sosyal Tabakalaşma)

SOSYOLOJİ II.

1. Kültür ve Sosyal Kurumlar
2. Kültür Unsurları Açısından Sosyal Kurumlar
3. Sosyal Değişme

Ders geçme ve kredi sisteminde uygulanan program tamamen 1986 programındaki ilk 2 bölüm olan Sosyolojinin Alanı ve Sosyal Yapı konuları sosyoloji I. Dersinin muhtevasını teşkil etmiştir. Sosyoloji II dersinin muhtevası ise, Kültür ve Sosyal Kurumlar, Kültür Unsurları Açısından Sosyal Kurumlar ve Sosyal Değişmedir.

M.E.B. Talim Terbiye Kurulu, 1.11.1995 tarih ve 353 sayılı kararıyla Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme Sistemindeki Sosyoloji Dersi Programını kabul etmiştir. Bu program 4 Aralık 1995 tarih ve 2444 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır.

Bu, şu anda uygulanmakta olan programdır. 1997-1998 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere denenecek geliştirilmek üzere kabul edilmiştir.

Bu programa göre sosyoloji dersi okullarda haftada üç saat uygulanmak üzere hazırlanmıştır. Buna karşılık okulların ders dağıtım çizelgelerinde bu ders, 2 saat olarak gösterilmektedir. Demek ki, programı hazırlayan Talim Terbiye Kurulu ile bunun uygulanmasını sağlayan ilgili genel müdürlükler arasında bir işbirliği ve koordinasyon bulunmamaktadır.

Bundan başka programda; ortaöğretim amaç ve ilkeleri ile sosyoloji dersinin amaçları arasında bir paralellik sağlandığı; programda öğrenci-

lere Atatürk ilke ve inkılaplarına ilişkin kavramların kazandırılması amaçlandığı, program oluşturulurken, dünyada ve Türkiye'de sosyolojideki gelişmelerin göz önünde bulundurulduğu ifade edilmektedir.

Bu programda sosyoloji dersinin genel amaçları şöyle ifade edilmiştir:

1. Sosyolojinin konusu bilgisi
 2. Toplumun yapısı, işleyişini, değişimini ve bunların bağlı olduğu toplumsal yasaları kavrayabilme.
 3. Bireyin sorunlarının toplumla, toplumun sorunlarının da bireylerle ilişkilerini(etkileşimlerini) kavrayabilme.
 4. Toplumsal sorunları kavrayabilme; toplumun, ekonomik ve kültürel kalkınmasını bilinçli bir şekilde kavrayabilme.
 5. Kültürün çeşitli boyutlarını, milli kültürün anlamı, kültürlerarası etkileşim, kültür değişmesini kavrayabilme.
 6. Sosyal değişimin, toplumu bütün boyutlarıyla etkilediğini, bireylerdeki çeşitli uyum sorunları yaratabildiğini, bunlara rağmen zorunlu ve gerekli olduğunu kavrayabilme.
 7. Toplumun, geçmişiyile ilişkisi içinde tanıyabilme, içinde yaşanılan durumu bilinçli bir şekilde yorumlayabilme.
 8. Türk toplumunun yapısını tanıyabilme, bugünü daha bilinçli bir şekilde yorumlayabilme.
 9. Cumhuriyeti diğer yönetim biçimlerinden ayıran üç temel ilke (çağdaşlık, laiklik ve millilik)nin önemini kavrayabilme.
 10. Milletler ailesi içinde, Türk toplumunun saygın ve onurlu bir yeri olduğu bilincini güçlendirme.
 11. Toplumun "farklılıkları kuşatan bir birlik" halinde ve demokrasi temelinde gelişip güçlenmesine katkıda bulunma.
- Dersin genel amaçlarından 4'üncüsü: "Toplumsal sorunları kavrayabilme, toplumun ekonomik ve kültürel kalkınmasına bilinçli bir şekilde katkıda bulunabilme"dir Yine 11. Genel amaç: "Toplumun farklılıkları kuşatan birlik halinde ve demokrasi temelinde gelişip güçlenmesine katkıda bulunma"dır. Bu iki genel amaca ulaşmak için nelerin yapılacağı hangi öğretme-öğrenme yaşantılarının gerçekleştirileceği belirtilmemiştir.
- Yine genel amaçlardan 8'incisi: "Türk toplumunun yapısını tanıyabilme, bugünü daha bilinçli bir şekilde yorumlayabilme"dir. Bu konudaki

muhteva son derece yetersizdir. Bunun için ayrı bir ünitenin konulması gerekmektedir.

Özel amaçların çoğu tek başlarına ölçülebilir, niteliktedir. Ancak bazıların çok kapsamlı oluşu bu noktada sorun yaratmaktadır. Örneğin özel amaçlardan "toplumsal yapının ne olduğunu kavrar" amacı, değerlendirmeye yönelik bir soruya çevrildiğinde yani öğrenciye "Toplumsal yapı nedir?" şeklinde bir soru sorulduğunda, ortaöğretim düzeyinde bu sorunun cevabının değerlendirilmesi çok zor olsa gerektir. Çünkü Toplumsal Yapı ayrı bir ünite olup, programın %35'ini kapsamaktadır.

Sosyoloji dersinin genel amaçlarından 7, 8, 9, 10 ve 11. maddelerinde, duyuşsal davranışların geliştirilmesinin hedeflendiği söylenebilir. Ancak özel amaçlar arasında duyuşsal davranışlara rastlanmamaktadır. Zaten sosyoloji dersinin özel amaçlarının tamamı, genel amaçların muhtevaya çevrilmiş şeklidir.

Sosyoloji dersi öğretim programı muhtevasında, hangi ünite ve konuların yer alacağı ve bunların yüzdelerle dağılımları Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenmiş ve bu ölçütler Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır. Yine hangi temel kavram ve terimlerin kullanılacağı, açıklanacağı ve anlatılacağı açıkça belirtilmiştir. Ayrıca her ünitenin amacı, ulaşılmak istenen hedef davranışlar, konulara göre tek tek açıklanmıştır. Sosyoloji dersi öğretim programı 4 üniteden oluşmaktadır.

Ünitelerin Adları Ve Yüzdelerle Dağılımları (Tebliğler Dergisi,, 24444)

Ünite Numarası	Ünitenin Adı	%
I. Ünite	Sosyolojiye Giriş	15
II. Ünite	Toplumsal Yapı	35
III. Ünite	Kültür ve Kurumlar	35
IV. Ünite	Toplumsal Değişme	15

Ortaöğretim kurumlarında sosyoloji dersine alt yapı hazırlayacak dersler okutulmaktadır. Örneğin İnsan İlişkileri dersi bunu kısmen sağlasa da yeterli olmamaktadır. Bundan başka toplumsal olay ve olgulara tarih, coğrafya gibi derslerde değinilmekte, ancak bunlar sosyolojik olarak ele alınmamaktadır. Örneğin öğrenci monograli, rant, politeizm, liberal ekonomi vb. kavramlarla ilk defa sosyoloji dersinde karşılaşmaktadır.

Sosyoloji dersi muhtevası çok kapsamlıdır. Hatta genel ve özel amaçlarda ifade edilen konulardan daha fazla ayrıntılar içermektedir.

Programda, sosyal-kültürel ve teknolojik değişmeler yeterince yer verilmemiştir. Çünkü programın 1995 tarihli olması, yeni teknolojik gelişmeleri ve bunların sosyal hayata yansımalarını içermesini engellemiştir.

Atatürk İlkeleri bu programın hemen her ünitesinde yer almıştır. Örneğin Toplumsal Yapı ünitesinde millet konusunda şu davranışlara yer verilmiştir: 1. Atatürk'ün millet anlayışını açıklama 2. Atatürk'ün milletçilik anlayışını açıklama 3. Atatürk'ün halkçılık anlayışını açıklama.

Kültür ve Toplumsal Kurumlar ünitesinde; 1. Kültür, dil, sanat konularında Atatürk'ün görüşleri 2. Atatürk'ün kültür-kişilik, kültürel kimlik, kültürlenme ve kültür emperyalizmi konularındaki düşünceleri 3. Atatürkçü düşüncede kadının yeri 4. Atatürkçü düşüncede laiklik anlayışını açıklama 5. Atatürk'ün ekonomik sistemlerle ilgili görüşlerini açıklama 6. Atatürkçü düşüncede insanlık, hak ve sorumluluk kavramlarını açıklamak 7. Atatürkçülüğün önemini açıklama 8. Atatürkçülüğün bütünlük niteliğini açıklama 9. Atatürkçülüğün yabancı ideolojilerle niçin açıklanamayacağı yorumlama.

Toplumsal Değişme ünitesinde ise, 1. Atatürkçü düşüncede toplumsal dayanışmayı yorumlama 2. Atatürk inkılapları ile gelen köklü değişimleri yorumlama.

Konunun başlangıcında da değindiğimiz gibi Türk milli eğitimin genel amaçlarına ulaşıldığını söyleyebilmek zor olsa gerektir. Çünkü şu anda ülkemizin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve politik sorunların oluşmasında, yetiştirdiğimiz insan tipinin büyük rolü olsa gerektir.

Diğer taraftan sosyoloji dersinin amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğinden söz etmenin doğru olmadığını düşünüyoruz. Çünkü orta öğretim okullarından liselerin sadece bir alanında ve meslek liselerinden de sadece birisinde zorunlu olan ve böylece büyük öğrenci kitlesine uygulanmayan bir programın amacına ulaşması nasıl beklenebilir?

SONUÇ

Gerek kendi toplumsal yapımızı ve kültürümüzü ve gerekse diğer toplumları ancak sosyoloji sayesinde öğrenip değerlendirebiliriz. Bu sebeple toplumsal sorunlarımızın çözülebilmesinde sosyoloji bilimi bize yardımcı olabilir. Özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde fen ve teknik bilimleri daha önemli tutulmaktadır. Oysa gelişmiş ve teknolojik bakımdan doyuma ulaşmış ülkelerde sosyal bilimler öncelikli konumda-

dir. Türk toplumu geliştikçe sosyal bilimlerin ülkemizde de hak ettiği yeri alabileceğini umuyoruz.

Cumhuriyetin başlangıcından ders geçme ve kredi sisteminin uygulamaya konulduğu 1992-1993 öğretim yılına kadar liselerin ders dağıtım çizelgelerine baktığımızda sosyolojinin, liselerin fen ve edebiyat kollarında zaman zaman bağımsız, zaman zaman filozofi ve sosyoloji veya felsefe ve sosyoloji ya da felsefe grubu dersleri adı altında zorunlu bir ders olarak yer aldığını görürüz.

Yine Darülmualiminden başlayarak muallim mektebi, köy enstitüleri ve ilköğretmen okullarında sosyoloji dersi önceleri meslek dersleri arasında yer alırken ilköğretmen okullarının ilköğretim üzerine 7 yıla, ortaokul üzerine 4 yıla çıkarıldığı 1970-1971 öğretim yılından itibaren bu okullara kaydolan öğrenciler son sınıfta ilk defa felsefe grubu adı altında fen ve matematik şubelerinde mantıkla birlikte sosyoloji, edebiyat şubelerinde felsefe-mantık ve sosyoloji derslerini almışlar ve bu durum, okulların kapatıldığı 1976-1977 öğretim yılına kadar devam etmiştir. Öğretmen liselerinde ise bu ders, lise öğretim programlarına denk bir şekilde yer almaya devam etmektedir.

Liselerin dışında, kuruluşundan ders geçme ve kredi sisteminin uygulandığı 1992-1993 öğretim yılına kadar İmam-Hatip Liselerinde de bu ders, yine zorunlu dersler arasında bulunmuştur.

Liselerde ders geçme ve kredi sisteminin uygulandığı 1992-1996 yılları arasında ise sadece liselerin sosyal bilimler ve spor alanlarında sosyoloji 1-2 şeklinde haftada 3'er saat zorunlu dersler arasında, diğer alanlarda ise sadece seçmeli dersler arasında yer alabilmiştir.

Ders geçme ve kredi sisteminin yürürlükten kaldırıldığı 1996 yılından itibaren yeni bir uygulamaya geçilmiştir. Buna göre liselerin ders dağıtım çizelgelerinde sosyoloji dersi liselerin sosyal alanlarında 2 saatlik zorunlu alan dersi olurken, liselerin diğer alanlarında ortak genel kültür derslerinden olan felsefe grubu dersleri içinde ve yine zorunlu bir ders olarak okutulmuştur.

MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 19.8.1998 ve 174 sayılı kararı ile ortaöğretim kurumlarındaki dersler; ortak genel kültür, alan dersleri, alan seçmeli dersleri ve seçmeli dersleri olarak guruplandırılmıştır.

Buna göre sosyoloji dersi, genel liseler ile Anadolu Lisesi ve Öğretmen Liselerinin sosyal alanlarında ve imam-hatip liselerinde alan ders-

leri arasında ve zorunlu ders iken, buna karşılık genel liselerin yabancı dil, Türkçe-Matematik, fen, resim, müzik ve spor alanları ile fen liselerinde, seçmeli alan dersi olarak yer almıştır.

Anadolu meslek liseleri, kız meslek liseleri, teknik liseler ile Anadolu teknik liseleri ve endüstri meslek gibi meslek liseleri programlarında sosyoloji dersi bulunmamaktadır.

1996 yılı orta dereceli okulların ders dağıtım çizelgelerinde sosyoloji dersinin önceliği varken 1998 yılında hazırlanan ders dağıtım çizelgelerinde felsefe dersi ortak genel kültür dersleri arasında ve zorunlu hale getirilmiştir. Buna karşılık sosyoloji dersi, liselerin sosyal alanlarında zorunlu diğer alanlarda ise seçmeli, meslek liselerinden imam-hatip liselerinde zorunlu iken diğer meslek lisesi programlarında hiçbir şekilde yer almamıştır.

Yaklaşık 75 yıllık cumhuriyet dönemi eğitim tarihinde sosyoloji dersi programları başlangıçta Fransa'dan uyarlanmış fakat geçen süre zarfında program üzerinde değişiklikler yapılmış ve Türk kültürünün gelişmesine hizmet edecek şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Buna rağmen hala yapılması gereken bir çok çalışma bulunmaktadır. Çünkü program geliştirme sonsuza kadar devam eden bir süreçtir. Bilim ve teknoloji geliştikçe, öğretmenlerin deneyimi arttıkça ve öğrenciler geliştikçe, program geliştirme çalışmaları sürdürülmek zorundadır.

1924 sosyoloji programı, Atatürk ilkelerini konu olarak almamıştır. Bunun sebebi, programın Atatürk ilkelerinin belirlenmesinden önce hazırlanmış olmasıdır. Buna karşılık 1935 ve 1942 programları Atatürk ilkelerine yer vermiştir. Hatta 1942 programında her konunun sonuna Atatürk ilkeleri ile ilgili konular yerleştirilmiştir.

1976 programı, milli birlik ve beraberlik, dil ve kültür gibi önemli konuları ele almasına rağmen dil ve kültüre büyük duyarlılık gösteren ve bunlarla ilgili ülkemize kalıcı kurumlar kazandıran Atatürk'ün ilkelerine yer vermemesi programın büyük eksikliğidir.

Buna karşılık 1986 sosyoloji programı, bu alandaki boşluğu doldurmuş Atatürk ilkelerine geniş muhteva ile yer vermiştir. Yine aynı şekilde 1995 programının çoğu bölümlerinde Atatürk ilkeleri ele alınmıştır.

Öte yandan sosyoloji programının muhtevasını teşkil eden 4 ünitede de, toplumsal yapımıza ve kültürel özelliklerimize yeterince yer verilmemiştir. Bunun için 1986 programının bu yönüyle bugünkü programdan daha ileride olduğu söylenebilir.

Sosyoloji dersinin genel liselerin sadece bir alanı ile bir meslek lisesinde zorunlu olması ve üniversite giriş sınavlarında son 3 yılda bir tek sorunun bile sorulmaması, öğrencilerin bu dersi ciddiye almalarını önlemektedir. Oysa hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iletişim gibi fakülteler ile bunlardan bazılarının iktisat, maliye, kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, halkla ilişkiler gibi bölüm öğrencileri için alt yapı veya giriş davranışları, ancak liselerdeki sosyoloji dersi ile kazandırılabilir.

ÖNERİLER

1. Sosyoloji dersi liselerin bütün alanları ile meslek liselerinin hepsinde zorunlu ders haline getirilmelidir.
2. Üniversiteye giriş sınavlarında, sosyoloji dersinden mutlaka soru sorulmalıdır.
3. Ortaöğretim sosyoloji programı, program geliştirme teknikleri açısından ele alınarak yeniden düzenlenmeli ve bu çalışmalar kesintisiz sürdürülmelidir.
4. Programın hazırlanmasında eğitim felsefesi, kültür, toplumsal talep ve hedef kitle dikkate alınmalıdır.
5. Gerek milli eğitimin genel amaçlarında ve gerekse sosyoloji dersinin genel amaçlarında hedeflenen bilişsel, duyuşsal davranışlara yönelik yeni üniteler eklenmeli veya üniteler bu doğrultuda genişletilmelidir.
6. Hazırlanacak yeni programda, Türk toplumunun yapısına ve kültürel özelliklerine yeterince yer verilmelidir.
7. Programda Türk sosyoloji tarihine gereken önem verilmeli ve bunun için programa yeni bir ünite veya konu eklenmelidir.
8. Programın somut yansıması olan uygulamalar ve ders kitaplarında gerekli değişiklikler ve geliştirilmeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, M., Sosyal Bilimler ve Sosyoloji, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- Akyüz, Y., Türk Eğitim Tarihi, İstanbul, Kültür Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Arslanoğlu, İ., Kastamonu Öğretmen Okulları, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1998.
- Beydoğan, Ö., Lise Sosyoloji Müfredat Programlarını Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Binbaşıoğlu, C., Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1995.
- Cicioğlu, H., Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim, Ankara, A.Ü.D.T.C.F. Yayını, 1982.
- Erdem, S., Sosyoloji, İstanbul, 1978.
- Kastamonu Valiliği, Kastamonu 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1973.
- Kurtkan, A., Sosyoloji, İstanbul, M.E.B. Yayını, 1976.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu (1923-1993), İstanbul, M.E.B. Yayını, 1995.
- Ders Geçme ve Kredi Uygulamasına İlişkin Program Kılavuzu, Ankara, M.E.B. T.T.K. Yayını, 1992.
- Milli Eğitim Şuraları (1939-1993), Ankara, M.E.B. Yayını, 1995.
- Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Öğretim Programı, Ankara, M.E.B. Yayını, 1953.
- Tebliğler Dergisi, Cilt:43, Sayı:2062, 19.5.1980.
- Tebliğler Dergisi, Sayı:2368, 12.10.1992.,
- Tebliğler Dergisi, Sayı:2371, 21.12.1992.
- Tebliğler Dergisi, Sayı:2390, 13.9.1993.
- Tebliğler Dergisi, Sayı:2444, 4.12.1995.
- Tebliğler Dergisi, Sayı:2455, 17.6.1996.
- Tebliğler Dergisi, Sayı:2492, 19.8.1998.
- Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü 1970-71 Yıllığı, Ankara, 1971.
- Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü 1971-72 Yıllığı, Ankara, 1972.
- Nirun, N., ve Diğerleri, Sosyoloji, İstanbul, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, 1986.
- Şeren, M., Türkiye'de Köy Öğretmen Yetiştirme Deneyimi Köy Enstitüleri Sistemi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi, 1982.
- Tan, M., "Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi", Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları, Ankara, Türk Eğitim Derneği Yayını, 1987.
- Tekin, H., Ölçme ve Değerlendirme, Ankara, 1982.
- Varış, F., Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler", Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1978.
- Yücel, H.A., Türkiye'de Ortaöğretim, İstanbul, Devlet Basımevi, 1938.